

Anna Ritter

"Choroby dzieci a medycyna w Łodzi na przełomie XIX i XX wieku : geneza łódzkiej szkoły pediatricznej", Jerzy Supady, Łódź 1999 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 4, 259-262

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

papierze kredowym, w twardej oprawie, jest dobrym, a rzecz można jednym z wielu przykładów wspaniałej roboty zespołu wydawniczego KG PSP. Nakład 1500 egzemplarzy powinien zaspokoić w pełni zainteresowanych dziejami polskiego pożarnictwa.

Autorowi, Wojciechowi Jabłonowskiemu, należą się słowa uznania, za tę piękną opowieść o warszawskich strażakach.

Drobne, nieliczne potknięcia faktograficzne, jak choćby stwierdzenie, że Łódzką Ochotniczą Straż Ogniową (s. 60) założono w 1886 r. (gdy faktycznie straż ta powstała w 1876 r.) czy też wymienienie roku 1875 r. (s. 53) jako daty wielkiego pożaru Siedlec (faktycznie miał on miejsce w 1874 r.), w niczym nie umniejszają wielkich walorów poznawczych tej pracy.

Tadeusz Olejnik

Jerzy Supady, *Choroby dzieci a medycyna w Łodzi na przełomie XIX i XX wieku. Geneza łódzkiej szkoły pediatrycznej*, Wydawnictwo ADI Łódź brw., ss. 178.

W ramach grantu przyznanego przez Prezydenta Miasta Łodzi w roku 1999, nakładem wydawnictwa ADI w Łodzi ukazała się książka Jerzego Supady. Praca prezentuje jeden z najciekawszych okresów w historii Łodzi – lata rewolucji przemysłowej i intensywnego rozwoju miasta na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to dzięki postępowi technicznemu i technologicznemu Łódź staje się dużym ośrodkiem przemysłowym i jednym z największych miast w Europie środkowej i wschodniej. Szybkie tempo rozwoju miasta i ogólnej liczby mieszkańców prowadzi do olbrzymich spustoszeń ekologicznych oraz całego wachlarza problemów związanych z warunkami sanitarno-higienicznymi.

Alarmujące zjawiska epidemiczne i szerzące się choroby wieku dziecięcego, dotyczące najboleśniej najuboższe środowiska, zainicjowały do organizacji opieki zdrowotnej jedynie entuzjastów z kół inteligentnych. Ludzi różnych narodowości, ale bezspornie działających na rzecz postępu i rozwoju ziem polskich, dla których praca organiczna była formą służby publicznej. Ich trzon stanowili miejscowi lekarze wspierani pomocą sfer przemysłowo-handlowych, najczęściej z uwagi na możliwość zabezpieczenia własnych interesów, uzyskania awansu społecznego i prestiżu.

Autor podejmuje próbę dokonania syntezy przyczyn leżących u podstaw powstania i rozwoju łódzkiej medycyny i opieki pediatrycznej, która w okresie przed I wojną światową odegrała na ziemiach polskich wiodącą rolę. Całość została podzielona na dwie części.

W części I, w trzech kolejnych rozdziałach, omówiono problemy badawcze łódzkiego środowiska pediatrycznego. Punktem wyjścia w rozważaniach jest analiza sytuacji gospodarczej, demograficznej i sanitarno-higienicznej Łodzi na przełomie XIX i XX wieku. Rozdział przygotowano w oparciu o literaturę przedmiotu, przed-

stawiono w aspektach gospodarczym i demograficznym i pogłębiono o badania archiwalne w zakresie warunków sanitarno-higienicznych Łodzi.

Problematyka kolejnego rozdziału wprowadza czytelnika w zakres badań na temat przyczyn zachorowalności i śmiertelności ludności, w szczególności niemowląt i dzieci starszych, podejmowanych przez ówczesne organizacje medyczne; Łódzkie Towarzystwo Lekarskie i Oddział Łódzki Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego, badań stanowiących wyraz ogólnych tendencji ówczesnej medycyny w skali europejskiej. Autor przedstawia wyniki badań lekarzy łódzkich w zakresie wpływu warunków środowiskowych na ogólną zachorowalność i śmiertelność dzieci w Łodzi w postaci statystyk śmiertelności i danych o warunkach mieszkaniowych i rodzinnych. Wyniki tych badań były punktem wyjścia do opracowania skutecznych metod walki z chorobami. Rozdział opracowany został na podstawie materiałów publikowanych w prasie specjalistycznej i periodycznej; „Dziennik Łódzki”, „Czasopismo Lekarskie”, „Zdrowie”, „Rozwój” i „Ekonomista” jest interesujący z uwagi na porównania z ówczesnym stanem europejskiej medycyny społecznej.

Część pierwszą zamyka omówienie prac badawczych łódzkich lekarzy przełomu XIX i XX wieku w zakresie, najczęściej występujących w łódzkiej populacji dziecięcej, chorób zakaźnych (biegunka, ospa, płonica, błonica, odra, krztusiec, dur brzuszny, zapalenie opon mózgowych, cholera), przewlekle zakaźnych (gruźlica i jaglica) i niezakaźnych (krzywica, choroby z zakresu chirurgii i laryngologii). Kolejność omówionych chorób ustalona została na podstawie wskaźników zachorowalności i śmiertelności zachowanych w gubernialnych sprawozdaniach statystycznych dotyczącej całej populacji dziecięcej w mieście, dlatego autorowi nie udało się ustalić liczby zachorowań i zgonów w poszczególnych grupach społecznych, stąd wysunął hipotezę, iż z uwagi na dominację proletariatu w strukturze mieszkańców Łodzi, większość negatywnych zjawisk zdrowotnych dotyczyła dzieci z najuboższej części środowiska robotniczego.

Przedstawione dokonania lekarzy łódzkich w dziedzinie diagnostyki, leczenia i profilaktyki zapisały się na trwałe w historii medycyny, a publikowane przez nich materiały świadczą o wysokich kwalifikacjach i są osiągnięciami w skali całego obszaru ziem polskich. Jednym z największych osiągnięć było stworzenie i opracowanie modelu karmienia niemowląt, przyjęte przez wszystkie ośrodki pediatryczne na terenie Królestwa Polskiego, i rozpropagowane broszurą dr Władysława Schoenaicha pt. *Rady dla matek o karmieniu i pielęgnowaniu niemowląt*, wydaną do roku 1914 dwukrotnie w wielotysięcznym nakładzie. Dzięki nowatorstwu lekarzy łódzkich, w tym głównie Stanisława Skalskiego, Łódź była pierwszym miastem w Królestwie Polskim, gdzie w roku 1916, wszystkie dzieci poddane zostały masowym, bezpłatnym szczepieniom ochronnych przeciwko ospie. Wyniki badań skłaniały lekarzy łódzkich do przekonania, że walka z chorobami szerzącymi się wśród dzieci powinna przede wszystkim zmierzać do poprawy warunków sanitarno-higienicznych miasta. Brak jednak możliwości dokonania zmian w tej dziedzinie zmuszał środowisko medyczne do poszukiwania skutecznych metod naukowych leczenia chorób i rozwiązań organizacyjnych. Tak więc, z potrzeby zmian rodził się

postęp medycyny oraz instytucjonalna opieka medyczna, omówiona przez autora w części II.

W trzech rozdziałach części II, Jerzy Supady zarysowuje rozwój instytucjonalnych form opieki zdrowotnej nad dzieckiem. Autor prowadzi badania od powstania i początków działalności instytucji o charakterze opiekuńczo-wychowawczym do rozwoju form opieki zdrowotnej nad kobietą ciężarną i rodzącą, a zamyka całość powstaniem i działalnością pierwszego szpitala pediatrycznego w Łodzi. Wielość form instytucji i ograniczone ramy wydawnictwa spowodowały zapewne, iż nie udało się przedstawić we wszystkich aspektach kwestii potrzeb i możliwości łódzkiej opieki zdrowotnej. Jak wynika z moich badań, lekarze szkolni, miejskich szkół elementarnych, terenu Łodzi mogli spełniać swoje funkcje jedynie symbolicznie. Przykładem tego może być gmina Bauty, gdzie w pierwszych latach XX wieku, nad dziećmi 26 szkół elementarnych sprawowali opiekę tylko dwaj lekarze Bronisława Chylewski oraz Roman Gloger do kwietnia 1914, a następnie Marceli Gromski były lekarz szpitala Anny-Marii. Podobnie wyglądała sytuacja opieki nad szkołami gminy żydowskiej, mimo zapotrzebowania złożonego w magistracie na 12 lekarzy, miasto zatrudniało na etacie tylko jednego lekarza.

Książkę zamyka omówienie powstania, organizacji i działalności Szpitala Anny-Marii w Łodzi. Studium w znacznej części oparte na opracowaniach lekarzy szpitala Anny-Marii Józefa Brudzińskiego, Władysława Szenajcha i Tadeusza Mogilnickiego, nie może, co prawda, stanowić nowatorskiego ujęcia tematu, ale w istniejącej formie służy potrzebom syntezy. W aspekcie rozwoju łódzkiej myśli pediatrycznej rozdział uzupełniony został zestawieniem publikacji lekarzy szpitala w krajowych czasopismach medycznych: „Czasopismo Medyczne” i „Przegląd Pediatryczny”, ułatwiającym odbiór pracy. Szkoda natomiast, że autor nie pokusił się o dokonanie analizy udziału sfer przemysłowo-handlowych w organizacji i utrzymaniu szpitala. Przedstawione wyniki badań sygnalizują jedynie problem otwarty do dalszych badań.

Książka Jerzego Supady jest całościowym spojrzeniem na proces tworzenia się łódzkiej szkoły pediatrycznej opartym na dogłębnej analizie materiałów źródłowych i literatury, pomimo możliwości zaistnienia pewnych powtórzeń w sytuacji posługiwania się znanym już po części materiałem źródłowy. Studia nad pracą ułatwia w dużej mierze rozbudowany naukowy aparat pomocniczy w formie tabelarycznej statystyki porównawczej, wykazów, dokumentacji fotograficznej i indeksu nazwisk pojawiających się w opracowaniu. Zasadność istniejącego podziału burzą jednak zachwiane proporcje wielkości rozdziałów od 5 (R. 2) do 52 (R. 3) stron. W niektórych bowiem przypadkach rodzi się podejrzenie o powierzchowność ujęcia problemu. Odbiór pracy utrudniają również niedociągnięcia edytorskie i wydawnicze. Książka wydana została bez miejsca i roku wydania i tylko dzięki wiadomościom na temat grantu czytelnik może określić w jakim czasie książka została wydana. Niezasadne wydaje się również zastosowanie dużej czcionki tekstowej w tabelach i przypisach, a użyty w całym tekście nagłówek zawierający podtytuł nie usprawnia korzystania z pracy i okazuje się tylko ozdobą.

Te sugestie nie mogą jednak zaważyć na ocenie przedstawionej książki prof. Je-

rzego Supady, która jest godną polecenia pozycją, po którą mogą sięgnąć nie tylko specjaliści ale wszyscy zainteresowani historią regionu łódzkiego.

Anna Ritter

Piotr Kardela, *Stanisław Gierat (1903-1977). Działalność społeczno-polityczna*, Szczecin 2000, ss. 495.

Sylwetkę Stanisława Gierata zaliczyć należy do grona postaci o których historycy zdają się zapominać, względnie (niesłusznie) znajduje ona marginalne zainteresowanie badaczy. Tym większa zasługa Piotra Kardeli, który podjął próbę zrekonstruowania biografii tego jednego z najbardziej znanych w okresie międzywojennym młodzieżowych działaczy ruchu ludowego.

Praca Piotra Kardeli składa się z przedmowy prof. Antoniego Gizy, szkicu pt. „Niezlomni” autorstwa prof. Danuty Mostwin, wstępu, siedmiu rozdziałów oraz posłowania napisanego przez żonę Stanisława Gierata – Ewę. Ponieważ przedmowa prof. A. Gizy, szkic prof. D. Mostwin, oraz posłowie stanowią wyraźny dodatek do i tak obszernej pracy, przeto niecelowym wydaje się poświęcenie im szerszego miejsca w niniejszym omówieniu.

Wstęp rozpoczynający właściwą narrację stanowi typowe wprowadzenie metodologiczne, w którym autor zapoznaje czytelnika przede wszystkim z celami pracy, podstawową literaturą przedmiotu oraz bazą źródłową. Ta ostatnia zasługuje na szczególną uwagę, gdyż autor, szczególnie w trzech ostatnich częściach biografii Stanisława Gierata, wykorzystał materiały z archiwów polskich instytucji naukowych w Ameryce (Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Polsko – Amerykańskie Archiwum przy Uniwersytecie Stanowym w Connecticut z siedzibą w New Britain), które ze względu na koszty związane z kwerendą na kontynencie amerykańskim, znajdują się często poza zasięgiem badawczym. Materiały amerykańskie nie stanowią oczywiście jedynej bazy źródłowej, na której oparta jest książka. Autor przeprowadził również szeroką kwerendę w archiwach i bibliotekach krajowych i brytyjskich. Z recenzenckiego obowiązku należy w tym momencie wytknąć brak kwerendy w Centralnym Archiwum Wojskowym. P. Kardela nie daje odpowiedzi, czy starał się dotrzeć do akt personalnych, bądź co bądź przedwojennego oficera rezerwy, który odbywał służbę wojskową w okresie międzywojennym.

Rozdział I przedstawia okres dojrzewania młodego Stanisława Gierata, jak również pierwszy okres aktywności społeczno politycznej bohatera biografii. Piotr Kardela ukazuje początki działalności politycznej w Związku Młodzieży Postępowo – Niepodległościowej i Związku Młodzieży Polskiej (Zet) oraz społecznej w Bratniaku Politechniki Warszawskiej. W tym przedziale czasowym działalności Gierata zwracają przede wszystkim uwagę dwie kwestie: fascynacja osobą Józefa Piłsudskiego [dość wspomnieć, iż autor zdołał ustalić, iż Gierat uczestniczył w słynnej demonstracji w Sulejówku w dniu 15 listopada 1925 r. (s. 38)] i wyraźna ewolucja